

crkva u svijetu

godina VIII • broj 2 • split • 1973

DESNI I LIJEVI KATOLICIZAM

Frane Franić

Predajući već evo devet godina* dogmatiku na našoj Visokoj bogoslovskoj školi,** često sam razmišljao o postanku i razvoju naših dogma. Uvijek me je zanimalo pitanje koliko postanak i razvoj dogme imaju veze sa životom, u prvom redu kulturnim, a onda i gospodarskim, pa i političkim. To mi se uvijek činilo vrlo važnim pitanjem u dogmatici i vrlo korisnim za odgoj mladih klerika. Promatrati dogme s njihova razvojnog stajališta i tako na koncu razumjeti i protumačiti njihov današnji smisao — to mi se činilo najzgodnijim stajalištem s kojega čovjek može najbolje razumjeti Božju riječ izraženu ljudskim riječima u dogmatskoj definiciji. To je, uostalom, i jedino razumno stajalište, ako hoćemo da nam se dogmatika — i uopće teologija — ne pretvori u citatologiju, u stereotipno opetovanje formula koje za nas ostaju bez života. U ovom predavanju želim samo osvijetliti jednu od spomenutih točaka, naime postanak i razvoj dogme. Ali u ovome izlaganju neću uzimati sve uzroke koji su na taj postanak i razvoj utjecali, nego samo onaj psihološki. Taj psihološki motiv važan je za postanak svake dogme i, dosljedno, za razumijevanje borbe i suprotstavljanja Crkve određenim krivovjermima u dotičnom razdoblju. Ako dobro uočimo taj psihološki momenat, mislim da će nam biti jasnije današnje stajalište Crkve prema suvremenim krivovjermima.

Isus je propovijedao svoju nauku koja je: istina, pravda i ljubav, to jest nešto sasvim duhovno-religiozno. Ali on je tu svoju nauku morao zaodje-

* Ovaj je sastav doslovno predavanje što ga je održao msgr dr Frane Franić, ondašnji pomoćni biskup splitski, 11. II. 1952. splitskim svećenicima, profesorima i studentima Visoke bogoslovске škole u Splitu. (Uredništvo)

** Riječ je o Visokoj bogoslovskoj školi u Splitu.

nuti u riječi, koje su vanjski, mehanički znakovi za njegovu misao. Osim toga njegova ljudska misao i pojmovi samo su blijede slike njegove božanske misli. Očito, već u svom početku Božja je nauka morala proći preko nekoliko stepenica dok je došla do ljudi. Isus je govorio jednostavno, pučki. Njegov bismo govor mogli nazvati definicijom njegove misli. Definicija u stvari znači ograničavanje, omeđivanje. Njegova neizmjerena misao bila je ograničena riječima i na taj način dakle vrlo blijedo, iako istinito, ljudima prikazana.

Isus je propovijedao svoju nauku uglavnom pozitivnom metodom, to jest izlagao je Božje istine kakve su one u sebi. Ali, osvrtao se i na suvremena krivovjerja. Osuđivano je farizeizam, ne samo kao moralno nego kao i dogmatsku pogrešku.

Poslije Isusa propovijedanje su nastavili Apostoli. Njihov je govor uglavnom pučki i jednostavan, osim, donekle, izlaganja Sv. Pavla. Isto tako apostolski Oci, ako ih sudimo po onome što nam je od njih ostalo, nisu mnogo marili za filozofiju i znanost. I oni su govorili jednostavno, iz srca. Onako kako su čuli od svojih učitelja Apostola.

Crkva je, međutim, ubrzo došla u dodir s kulturom svojega vremena. I morala je prema toj kulturi zauzeti svoje stajalište. Ili je osuditi kao zlu (grčku, rimsku, orijentalnu kulturu), ili je prihvatiti kao dobru i pretpostaviti vjeri — ili, konačno, tu kulturu pročititi i tako pročišćenu primiti i asimilirati.

To su bile tri mogućnosti koje su se doista i ostvarile u potpunom opsegu. Te su tri mogućnosti tako karakteristične za Crkvu da je prate kroz čitavu njezinu povijest. One se i danas nalaze u Crkvi, i među sobom se bore za prevlast.

Odakle proizlazi to različito gledište prema kulturi, pa i prema ekonomiji, politici i drugim životnim pojavama koje nemaju izravan izvor u vjeri? Odakle onaj posve različit pogled i držanje u ljudi koji imaju istu vjeru i iste vjerske praktične ideale?

To proizlazi iz različitog društvenog raspoloženja pojedinaca, iz različitog psihološkog mentaliteta koji je uvjetovan urođenim, genotipičkim kao i stečenim, fenotipičkim osobinama. To je tako uredio Stvoritelj: da se ljudi razilaze u shvaćanju stvari, o kojima mogu uglavnom isto misliti. To prirodno svojstvo razilaženja u ljudi nije sigurno na štetu napretku čovječanstva u prirodnom redu, pa onda sigurno ne mora biti na štetu ni u natprirodnom redu, to jest na području vjere. Kažem da ne mora biti na štetu, ali ne isključujem da može. Ako se, naime, ta različita shvaćanja zadrže u nekim granicama, onda su ona redovito korisna, ako pak prijeđu određene granice, onda su, naprotiv, po Crkvu i one koji te granice prelaze opasna i štetna.

Pogledajmo malo ta tri spomenuta smjera kroz povijest dogmi, pa ćemo lakše razumijeti kako se oni odražavaju u našem vremenu. Držimo se zlatnog načela: *Historia magistra vitae*, pa ćemo možda lakše razumijeti i sebe i suvremena strujanja u Crkvi. A ta će nam orijentacija sigurno biti korisna i u pastoralnom životu.

Crkva i židovstvo. U samom svom početku Crkva se je našla pred židovstvom prema kojemu je morala zauzeti stajalište: odbaciti ga, pretpostaviti ga sebi (t. j. učiniti ga svojom normom) ili ga pročistiti i tako pročišćena primiti.

Sve tri ove mogućnosti dolaze odmah do izražaja. Tu su pristalice židovstva koji smatraju da je židovstvo ravno kršćanstvu i da svaki kršćanin mora prihvatiti sve židovske propise i običaje. To su dakle bili ljudi koji su mislili da će na taj način pomiriti Crkvu i Sinagogu, kršćanstvo i židovstvo, vjeru s židovskom kulturom. To su prvi irenisti*** koji misle da se novo može bez borbe pomiriti sa starim. Mislim da se ta struja može nazvati lijevim katolicizmom, ukoliko danas ljevičarstvo označuje pretjerano primanje novoga. Istu tu struju mogli bismo nazvati liberalnim katolicizmom, jer pokazuje ne samo praktičnu nego i dogmatsku toleranciju prema naukama koje dolaze izvan Crkve i koje joj se, štoviše, protive. Ljudi takva mentaliteta previše priznaju protivnicima. To oni, istina, čine iz najboljih namjera: da predobiju protivnike, da im omoguće lakši pristup u Crkvu. Ali ta je metoda kriva i Crkva ju je od prvih početaka odlučno odbacila kao neku vrstu diplomacije na području vjere. U to lijevo krilo u Crkvi mogli bismo ubrojiti i gnostike koji su se pojavili već u prvoj Crkvi. To su bili ljudi koji su htjeli naprećac pomiriti kršćanstvo s grčko-rimskom kulturom; stoga su htjeli od kršćanstva učiniti ne vjeru nego gnozu, t. j. znanje, filozofiju, ideologiju. To su oni stari nikolaiti pa gnostici iz II. stoljeća: Marcion, Valentin itd.

Tipičan primjer ljevičarskog katolicizma jest Arije. Arije je za nas postao tip strašnog heretika. A ipak Arije je bio revan i oduševljen svećenik. Bio je čovjek vrlo naobražen, širokih vidika; sposoban govornik i organizator. On je živio i sve žrtvovao za svoju ideju pomirenja kršćanstva s tadašnjom grčko-rimskom filozofijom, koja je uglavnom bila platonistička.

Arije je u stvari htio ukloniti najtežu zapreku širenju kršćanstva: misterije. Zašto držati Logos tako misterioznim kad se može razumom dokučiti, kao što ga je dokučila grčka filozofija na čelu s Platonom. Ako kažemo da je Logos stvoren od Oca namjesto rođen, — zar se neće srušiti glavna zapreka širenju kršćanstva i pružiti most prema velikom krugu platonističke kulture, čime će se omogućiti mnogim ljudima da lakše prihvate kršćanstvo?

Što se tiče Svetoga pisma, Arije je i s njim bio lako izišao na kraj. On je, naime, završio teologiju u Antiohiji pod vodstvom glasovitog bibličista Lukijana. A ta je škola temeljila svoj program baš na doslovnoj egzezezi Svetoga pisma. Nije, dakle, Arije zabacivao Sv. pismo, nego je upravo dokazivao kako ga samo on može protumačiti s pomoću svoje teorije o subordinaciji Logosa. Arije je doista bio duša otvorena svemu što je tada bilo napredno; bio je pravi progresist. Samo što nije pazio na granice pa je od kršćanstva učinio filozofski sustav. Njegova je težnja: da približi kršćanske istine ljudima svojega doba, da govori suvremenim

*** Riječ »irenisti« (»irenizam«) uopotrebljavana je u smislu osuđenom od Pija XII, to jest u smislu ekstremnog irenizma.

jezikom koji će ljudi razumjeti i tako lakše prigrliti vjeru — bila doista pohvalna. Ali je njegova duša bila i previše otvorena, pa je primila od Platona više nego što je smjela primiti, i tako je zastranio. A kako je bio previše zaljubljen u svoju ideju nije htio poslušati svojega aleksandrijskog biskupa, kojega je smatrao slabijim teologom i filozofom nego što je on (Arije) bio.

Tada je, osuđen od svoje Aleksandrijske Crkve, pobjegao na istok gdje su neki narodi, na pr. Goti, prihvatili arijevske kršćanstvo. Sličan pacifistički mentalitet možemo naći u Crkvi u to doba i u borbi s arijanizmom. Tu se opet stvara pokret otvorenih duša koje bi htjele, na brzu ruku, pomiriti novo sa starijima: naći spasonosni način (formulu) koji bi pomirio arijanizam s pravom vjerom. Tako nastaju frakcije semiarijanaca, homejaca i homoiusijanaca arijanaca koje Crkva odbacuje jednako kao i Arija. Most koji su htjeli postaviti ti ljudi prema proširenom arijanizmu službena Crkva nije htjela prihvatiti i priznati.

Ako s istoka pridemo na zapad — da ne spominjemo ostale istočne hereze — naći ćemo isti mentalitet. Zapadnjaci se ipak više zanimaju praktičnim problemima dogmatike, to jest našim odnosom s Bogom, pitanjem našega spasenja. Zapadnjake zanima kako čovjek dolazi u nebo. To pitanje rješava Pelagije, i to čisto prirodnjački. Čovjek je slobodan, pa ako hoće, smatra Pelagije, može vršiti Božji zakon i tako se spasiti sam svojim silama. Milost — to je slobodna volja, tvrdi Pelagije.

Pojavljuje se, dakle, ponovno gnosticizam. Pelagije želi da od kršćanstva učini filozofsko-etički sustav i da iz njega eliminiira misterioznu nauku o fizičkom otkupljenju po smrti Kristovoj. — Krist nas je otkupio davši nam dobar primjer, kao što nas je Adam upropastio davši nam loš primjer, tumači Pelagije. Čovjek sam sebe spasava i usavršava dobrim i plemenitim djelima koje čini svojom slobodnom voljom.

Most koji je Pelagije postavio između svijeta i Krista Crkva — kako smo spomenuli — nije prihvatila. Samo se Pelagije po tome mostu zajedno sa svojim sljedbenicima udaljio od Crkve. Ništa mu nije koristila širina njegovih pogleda i divna retorika, puna zanosu, kojom je inače osvajao. U temelju svega ipak se skrivala oholost koja Pelagiju nije dopustila da se pokori — ni kad ga je s papom osudila čitava Crkva i Efeški sabor. — Isto je tako postupio i propao i pokušaj semipelagijanizma.

Nećemo spominjati hereze koje su nastale u Bizantu u vezi s muslimanstvom, kao na pr. ikipolborstvo, palamitizam, i slično, koje su također plod ljevičarskog liberalnog mentaliteta.

Zanimljiv je primjer liberalnog katolicizma: protestantizam. Tu je Luter htio pomiriti prirodnjački duh humanizma i renesanse s kršćanstvom. Možeš griješiti koliko hoćeš, dopustio je Luter svojim suvremenikima, ali moraš vjerovati, potvrdio je katolicima. Most je bio opet bačen između svijeta i Krista, ali ni ovaj nije bio ispravan, ni prihvaćen.

Ponovno se i ovdje stvara semiprotestantizam ljudi koji ne žele otvoreno nastupati protiv protestantizma, kao što su nastupali isusovci, nego hoće da priznaju protestantima sve što imaju pravo, a da Crkvi otvoreno

predbacuju da ima krivo i da je kore zbog njezinih pogrešaka. Oni misle da je sjevernom otpadu kriv nesporazum. I eto belgijski kanonik Michel de Bay (Baius) previše priznaje prava protestantima, a premalo Katoličkoj Crkvi. Griješiti se, dakako, ne smije, kaže Bay, već se mora vršiti Božji zakon. Ali svetost se ne sastoji u nutarnjoj milosti, nego u vršenju Božjih zapovijedi. Nutarnje milosti nema. — Čini nam se da slušamo neke suvremene pragmatiste koji postavljaju savršenstvo čovjeka u aktivnost, a ne u unutrašnje raspoloženje duha. — Ali ni taj ublaženi protestantizam Crkva ne priznaje, jer je i on s one strane granice koja obilježuje ljevičarski ili liberalni katolicizam, to jest katolicizam koji uz Krista stavlja ovaj svijet kao ravnopravna partnera. Međutim, Baiusovo posredništvo nisu prihvatili ni protestanti: on je ostao izoliran.

Napokon, taj mentalitet možemo naći u našem vremenu. Mi se danas nalazimo pred dvama velikim idejnim pokretima: marksizmom i egzistencijalizmom. Ta su dva pokreta nastala u sferi kršćanstva, i nisu ništa drugo nego logična i skrajna posljedica razvoja koji ide od onoga sekularistički shvaćenog pokreta humanizma i renesanse, koji je ponovno htio pretpostaviti staru grčko-rimsku kulturu, a zatim nauku i znanje uopće, kršćanstvu i vjeri. U toj kombinaciji, dakako, kršćanstvo je nastradalo s Lutherom pa onda s racionalističkim prosvjetiteljstvom 18. stoljeća i još više s liberalizmom 19. stoljeća, dok nije sve to skupa našlo svoje konačne izraze u filozofiji marksizma i egzistencijalizma, koji konačno i potpuno obračunavaju s onostranošću kršćanstva. U njima je ona prirod-njačka tendencija — koju svatko od nas osjeća i svladava kao izazov ili napast — došla do potpunog izražaja.

Ali prije nego iznesemo stajalište suvremenog katolicizma, želio bih baciti jedan letimičan pogled kroz povijest dogme i pri tome protumačiti malo ona druga dva mentaliteta: desni i umjereni (racionalni).

Onaj desni katolicizam u nas se obično nazivao konzervativnim: konzervativizam. U Francuskoj ga još nazivlju integrizmom. To je način mišljenja i vjerovanja prema kojemu je sve ono što nije izravno od vjere: zlo i treba ga odbaciti. Odnos takva stajališta je, dakle, prema kulturi određenog vremena doista negativan i zatvoren. Svijet se pri tome smatra protivnikom s kojim nema nagađanja i kompromisa, nego sukob i borba. Apostoli vjere koji su tako raspoloženi ne služe se ni malo kulturom svojega doba; smatraju je potpuno poganskom. Oni uzimaju ljudski lik Krista i Crkve. Oni su možda dosta krivi i za povijesni sukob između marksizma i kršćanstva. Taj duh je u Crkvi uvijek bio dosta jak. On je u određenim razdobljima ipak predstavljao potrebitu kočnicu previše propulzivnim elementima koji bi sa svojim progresom brzo Crkvu odveli odviše lijevo, odviše u desakralizaciju i politizaciju.

Mislim da mogu za prvo razdoblje Crkve iznijeti kao primjer konzervativca jednog sv. Ireneja s djelom *Adversus haereses*. Sv. Irenej ne upotrebljava ni platonizam ni aristotelizam da pobije heretike, nego postavlja kao kriterij istine tradiciju. Ona nauka koja je od Apostola, ona je ispravna, jer je ona objavljena. A budući da je rimska nauka sigurno apostolska, jer joj je pravi biskup sv. Petar, to se svi vjernici, gdje god

bili, moraju slagati u svom vjerovanju s tom glavnom Crkvom. Što će tu neko svjetsko znanje, što će gnosis! Treba vjerovati što je Bog objavio, treba zatim vršiti zakon Božji, pa ćeš se spasiti. Pa što treba nešto više tražiti! Što su potrebne neke novatorije, kada se radi samo o tome da se duša spasi, zaključuje sv. Irenej.

Nema doista ogorčenijih protivnika »progresistima« negoli su ove dobre, jednostavne, iako obično tvrdoglave duše.

Iz novijih vremena možemo, mislim, navesti za primjer ovog konzervativnog mentaliteta francuske fideiste iz prošloga stoljeća s pariškim kardinalom Bonaldom na čelu. Znanje, filozofija, gnosis — ništa ne vrijede. Sve je to pusta izmišljotina koja se ne može dokazati: Riječ božja je ono što vrijedi.

Tim su dokazima nastupali francuski fideisti protiv racionalizma 19. stoljeća. Stvorili su, naime, potpuno zatvoren frontalan napad na racionalizam, misleći da će ga iz temelja uništiti. To je doista odličan primjer integriteta, to jest ljudi koji drže čitavu vjeru — samo i isključivo vjeru — a odbacuju svaku filozofiju. Vjera je, dakle, tu čitava i cjelovita, bez umanjivanja i uljepšavanja, bez kamufliranja pred protivnikom. Mora da se prihvati kao takva, sva ili ništa.

Dakako, Crkva nije mogla prihvatiti ni ovaj mentalitet.

Sv. je Irenej u Crkvi priznat, jer je dokaz tradicije, doista pravi dokaz. Ako je sv. Irenej zanemario filozofiju, nije je zanižavao kao što su je zanižavali fideisti, koji su u najboljoj namjeri dosta naškodili Crkvi. Stoga i ovdje, kao i svugdje, vrijedi staro načelo: in medio virtus. Niti je dobra prevelika progresivnost, niti prevelika konzervativnost. Što vrijedi ako se previše otvoriš protivniku i prihvatiš njegova gledišta, kada se time izlažeš opasnosti da on u te previše prodrē sa svojim idejama i tako te povuče za sobom? Ili što koristi da mu baciš most na nezgodnu mjestu ili u nezgodnu času, pa umjesto da se s njime susretnē na mostu, ti u stvari prijeđeš k njemu i onda se više ne znaš povratiti pa se izgubiš? Mi doista moramo prihvaćati i prihvatiti sve što je dobro u društvu i kulturi našega vremena; ali prihvatiti tako da kristijaniziramo te povijesne tekovine. Prebrzo zalijetanje nikada nije dobro. Nemoguće je učiniti da stvari rastu brže nego što mogu po svojoj naravi. U tome je odgovor i upozorenje mnogim progresistima. Povijest dogmatike i moralke najbolje je upozorenje. Znak vitalnosti neke nauke jest u tome što ona može primiti i druge sporedne istine koje dolaze iz drugih doktrina i njih asimilirati kao što organizam pretvara anorgansku hranu u svoje meso i tkivo. Ako bi pak netko jeo više negoli mu je potrebno, on bi se izložio opasnosti da oboli.

Sv. Pavao je dobro znao što hoće i što je kršćanska poruka u pogledu jednakosti ljudi, pa je ipak napisao da robovi ne traže da postanu slobodnjaci, nego da budu pokorni gospodarima radi Krista — kao Kristu. (Pa i Marx je rekao da ropski sustav, u određenim povijesnim razdobljima, nije bio nemoralan). Sv. Pavao je dobro poznavao kulturu svojega doba, završio je on helenističku školu u onda poznatom kulturnom središtu Tarzu i židovsku pravno-teološku visoku izobrazbu u Jeruzalemu,

pa je unatoč tomu govorio da ne zna ništa osim Krista rassetoga. Opo-
menuo je on i sv. Petra koji je počeo taktički popuštati Židovima.

Tako su postupali i prvi kršćanski apologeti: Justin, Anistid, Minucije Feliks i drugi. Tako su postupali i prvi kršćanski filozofi i teolozi: Klement Aleksandrijski, Origen i veliki crkveni Oci sa sv. Augustinom na čelu. Poznavali su oni vrlo dobro grčko-rimsku kulturu i s njom su se služili da svijet pridobiju za Krista; ali je njihov duh bio duboko ukorijenjen u Kristovu duhu. To su bili ljudi puni zdravog racionalizma koji izrasta iz Kristova duha i u svom rastu apsorbira i ono što mu dolazi iz svijeta, ali tako da to u svom vrednovanju podređuje Kristu i njegovu mističnom tijelu. Oni su konačno potpuno pročistili Stari zavjet i platon-sku filozofiju te stvorili jednu homogenu cjelinu, jedan logički filozofsko-teološki sustav, u kojemu su Riječ Božja i riječ ljudska našle svoju pri-
jateljsku koegzistenciju.

Taj isti smjer racionalnog katolicizma slijedili su i srednjovjekovni skola-
stičari prema načelu: fides quaerens intellectum. Oni su učinili s Aristotelom ono što su: stari crkveni Oci učinili svojedobno s Platonom. U vrijeme skolastike kršćanstvu je prijeto muslimanstvo, kao izravni suparnik i neprijatelj. I arapska kultura bila je tada na velikoj visini. Avicena i Averoes bili su nosioci tadašnje kulture. I oni su bili upregnuli Aristotela u kola svoga proroka Muhameda tako da se činilo da stari filozof svom silom podupire Kuran.

Trebalo je očito mnogo posla da Aristotel »skine turban« i da se »pokrsti«. I tu je bilo, znamo, ljevičarskog duha. Na istoku su se pojavili ikonoklasti koji i previše popuštaju Kuranu i ne dopuštaju štovanje kipova. Pa i bogoslovi palamite čini se da su pod prevelikim utjecajem muslimanstva. A i zapadne predestinacioniste, kao na pr. Gottschalka, možemo staviti u popis ljevičarskog katolicizma, jer su i previše ustupili muslimanskom fatalizmu. Pa zar se nije javila ljevičarska struja u katoličkim redovima za humanizma i renesanse, kad npr. kardinal Bembo neće da čita Sveto pismo, da ne bi pokvario klasični latinski jezik, premda on to Sveto pismo prihvaća, ali, dakako, pretpostavlja mu Cicerona i ostale klasične pisce.

Naprotiv, desničarska struja negira vrijednost stare kulture i svim se sredstvima bori protiv Cicerona, Vergilija, Horacija i drugih. — Pobjeđuju, međutim, umjereni, zapravo racionalni katolici koji su razumno ukorijenjeni u vjeri. I stoga sva dobra koja dolaze izvan vjere primaju prosuđujući ih prema kriteriju racionalne vjere. Tako su i stari klasični pisci ostali kao dio kršćanske kulture.

Prijedimo sada na naše vrijeme. Naše je razdoblje doista karakterizirano nevjerom na svim područjima, pa i na području vjere. Kao što je Crkva s teškom mukom svladala židovski oklop koji ju je pritiskao i pomirila se zatim s grčko-rimskom kulturom, tako slično danas Crkvu muči ista muka da se oslobodi teškog oklopa nasljeđene grčko-rimske kulture s kojom je živjela tijekom dugih stoljeća, i da se danas prilagodi čitavu čovječanstvu, t. j. da prizna svim postojećim kulturama ono što je u njima dobro i da s tim kulturama stvori jednu organsku cjelinu.

Ja smatram, da uslijed te još nerješene poteškoće — uz neke druge — možemo razumjeti vrlo slab uspjeh Crkve izvan spomenute grčko-nimske kulture, posebno u Aziji. To je tako zvani misionarski problem, koji na svojim leđima osjeća svaki evropski misionar ili, čak, i od tih evropljana odgojeni domaći misionar. Svaki bi od njih, kad se o toj stvari preispita, mogao utvrditi svoje stajalište prema kulturi i običajima svojega naroda i zaključiti je li to stajalište negativno ili pozitivno. — Poznat je na pr. slučaj kineskih misionara (P. Ricci, D. I.), koji su predlagali da se u misijama u Kini i u liturgiji uspostavi domaći kineski jezik, da se misionari odijevaju kineski, da se u katekizaciji Kineza daje časnije mjesto Konfuciju itd. Je li to bio ljevičarski, previše otvoreni katolicizam, ili, naprotiv, onaj srednji, umjereni, razboriti, racionalni? — »Ai posteri ardua sententia« — rekao bi Manzoni. Mi bismo ipak metodu oca Riccija nazvali racionalnom.

Uzmimo, međutim, Crkvu u njezinu odnosu prema drugim današnjim problemima, na pr. Crkva i kultura. Danas imamo razne prirodnjačke sustave na znanstvenom i filozofskom polju. Ta pitanja mi danas osjećamo na svojim leđima. Nova fizika, pa biologija, matematika i kemija, nova paleontologija i astronomija sužuju mnoga naša ustaljena znanstvena mišljenja koja su bila gotovo srasla s vjerskim istinama tako da nam se čini da se ne mogu rastaviti. Kakvo onda čudo da se mi stoga prema njihovim novim rezultatima ili samo prema njihovim vjerojatnim hipotezama držimo previše konzervativno, to jest da ih u ime vjere zabacujemo, ili pak obratno da ih danas željni novotarija previše brzo primamo u ekstremnom obliku.

Istina je, svi mi priznajemo ispravnost srednjeg smjera, to jest racionalnog katolicizma, ali u praksi svaki od nas naginje nalijevo ili nadesno. Zlatna je sredina vrlo rijetka jer ona zahtijeva voljne i umne vrline koje nam nisu baš uvijek pri ruci. I tako su rijetki oni koji imaju savršeni ekvilibrij u svojem stajalištu.

Uostalom, to opažamo i u povijesti dogme. Prije smo naveli sv. Augustina za primjer racionalnog katolika; to, međutim, vrijedi samo u osnovnim crtama. Imao je i on svojih desničarskih elemenata. Zar nije baš on, braneći potrebu milosti protiv pelagijanaca, umanjio djelomično ulogu slobodne volje, to jest negirao više negoli je trebalo vrijednost naravi, kao što potvrđuje jedan od današnjih njegovih najboljih poznavalaca O. Karlo Boyer u svojem djelu o sv. Augustinu.

Racionalni katolicizam, to jest katolicizam ukorijenjen u razumu i vjeri naš je ideal kojemu se moramo približavati; mi se, međutim, redovito nalazimo desno ili lijevo, prema tome da li previše ili premalo usvajamo i cijenimo vrijednost zemaljskih vrednota, vrijednost naravi.

Uzmimo na pr. naše stajalište prema današnjim filozofijama; prema marksizmu koji u ime razuma zabacuje vjeru i prema raznim egzistencijalističkim školama koje se bore protiv vjere u ime apsolutne slobode. Obje te struje potječu u stvari iz istog materijalističkog, humanističkog korijena. U dodiru s ovim dvama nazorima, marksističkim i egzistencijalističkim, jasno se opaža desni i lijevi katolicizam. Sveti je Otac s enciklikom

Humani generis osudio neke francuske katolike koji su se previše bili približili egzistencijalizmu i na taj način prijetili, kako se izrazio Sv. Otac, da potkopaju temelje vjere. U najboljoj su namjeri tako nastradali neki semi-egzistencijalisti, jer nisu ispravno lučili dobro od zla u egzistencijalizmu i tako su s onim dobrim prihvatili i nešto zla. Nisu dakle uspjeli da taj sustav pomire s vjerom, nego su ga *in bona fide*, dakako, precijenili tako da bi on s vremenom potkopao temelje vjere, a ne bih ih utvrdio u vjeri. Nisu ga, naime, uspjeli u organizmu vjere »probaviti« i asimilirati i zato je ostao »strano tijelo« koje smeta razvoju organizma.

Dakako, pogrešno je stajalište i onih katolika koji neće da vide ništa, dobro u egzistencijalizmu. Njih je već osudio pokojni kardinal Suhard u svojoj poslanici o Crkvi, nazvao ih je integristima. Jer, iako egzistencijalizam pripada građanskom društvu, koje je možda na svom zalazu, ipak i u njemu valja razlikovati dobro od zla.

Sličnu ili gotovo istu stvar zapažamo i u stajalištu katolika prema marksizmu. Neki katolici vide sukob između katoličkih shvaćanja i marksizma samo u razilaženju katolika i marksista u pogledu društveno-ekonomskih kretanja društva i onda bez ustezanja odmah bacaju svu krivnju na Crkvu, koja da brani kapitalizam, ili da je barem zakasnila s prihvaćanjem i promicanjem socijalnih reformi. Takvi i u samoj Crkvi gledaju ostatke robovlasničkih, feudalnih i kapitalističkih struktura te u njima vide razlog nesporazumijevanja između marksista i kršćana, te svu krivnju pritom bacaju na Crkvu.

Takvo se stajalište, mislim, može nazvati ekstremno-ljevičarskim ili anarho-liberalnim kršćanstvom. To kršćanstvo koje u marksizmu gleda samo ekonomski pokret ili smatra da je gospodarsko stanje najvažnije za marksizam nije ispravno. U marksizmu je najjače izraženo oslobođanje čovjeka od svih alijenacija, od kojih je, kako tvrde marksisti, najgora religiozna. To se ne smije previdjeti. Taj ateizam ima svoje korijenje ne samo u ekonomskom i socijalnom pitanju. To korijenje izlazi iz onoga najprvotnijega nagona koji se rodio u čovjekovu duhu usmjerenom na postizanje vlastite apsolutne slobode od bilo koga pa i od Boga. Zato tko bi htio brzopleto pomiriti kršćanstvo i marksizam tako da iz marksizma izbaci »znanstveni ateizam« taj bi od marksizma napravio karikaturu.

Gledati, dakle, i smatrati ovaj sukob i razilaženje između katolicizma (kršćanstva) i marksizma samo sa stajališta ekonomske i socijalne gledišta, to jest s naravnog stajališta, a ne sa stajališta filozofije i teologije, znači u stvari umanjiti značaj nadanaravnosti u životu. Drugim riječima, to znači u stvari umanjiti narav i njezine potrebe, odnosno previše se približavati stajalištu drugog nazora ili, bolje, to znači baciti most na drugu stranu na nezgodnu mjestu ili u nezgodno vrijeme i tako oslabiti sebe i svoje misaone i vjerske pozicije; to znači stvarati polu-marksizam, što razvodnjava i marksizam i katolicizam. Zato nije čudo što je Crkva zbacila takav katolicizam koji u biti podređuje Krista i vjeru određenoj sociologiji i ekonomici, a kršćansku teologiju i filozofiju čini servilnim sluškinjama politike. A ni marksizam se ne može odreći svoje filozofije, koja je čisto »znanstveni humanizam« (bez Boga).

Dakako, učinio bi jednaku pogrešku kad bi se netko postavio desničarski i počeo uporno negirati sve marksističke teze i postavke, i branio, recimo, kapitalizam. To bi doista bilo konzervativno, integristički i opasno za Crkvu, kako ističe i sam Pio XII. Ali time što mi priznajemo dobrim ono što je doista u marksizmu dobro, ne želimo ga pretpostaviti kao filozofiju vjere i katolicizmu. Mi i marksizam vrednujemo u svjetlu racionalnih vjerskih kriterija. Konačno, mnogo toga što je dobro u marksizmu možemo naći, barem implicirano ili virtualno, to jest kao u sjećanju, u Svetom pismu i kršćanskoj tradiciji. — U tome se konačno sastoji pravi katolički racionalizam: primiti sve što je dobro izvan vjere i to podrediti kriteriju racionalne vjere. U tome se pokazuje životna snaga vjere.

Uzmimo, napokon, i treći problem koji muči suvremenog čovjeka, problem organizacije društva. Mi znamo, jasno je, da su osnovne crte crkvene organizacije zacrtane od Krista. Crkva je, kako znamo, monarhična i episkopalna; njome upravljaju pape i biskupi, koji su nad općim, dotično mjesnim saborima. Ali način sudjelovanja svjetovnika i svećenika u upravi i uopće u životu Crkve može se uvijek usavršavati. Danas je tako problem kršćanske demokracije postao suvremen. Svjetovnjaci su nekoć i u samoj liturgiji imali aktivniju ulogu negoli je imaju danas. Isto tako i u naučavanju i širenju vjere; pa i u upravi Crkve. Danas se postavlja pitanje uloge svjetovnjaka u Crkvi. Dogmatičari počinju raspravljati o laikologiji, to jest o participaciji svjetovnjaka u svećeništvu Kristovu. S tim se posebno bave moderni francuski katolici. Svi se mi u stvari u dnevnom životu nalazimo pred tim pitanjima pa nam je lako utvrditi da li i mi sami skrećemo lijevo ili desno; da li naše demokratsko shvaćanje Crkve obara evanđeoske principe poslušna i poštovanja koje dugujemo pretpostavljenim crkvenim vlastima ili, naprotiv, imamo o Crkvi neke svoje nazore, koji bi mogli čak vrijeđati naše vjernike i krnjiti njihova prava koja su primili po sakramentima krštenja i krizme, kojih neizbrisivi karakter daje u nekoj mjeri sudioništvo u svećeništvu Kristovu od kojega i mi participiramo.

Na tom spomenutom području doći će sigurno do mnogih reforma: i liturgijske, i doktrinarne, i upravne. Uzmimo za primjer samo upravu. Čitajući neke novije brojeve *Esprit-a* i *La Vie intellectuelle* nalazimo rasprave o kršćanskoj demokraciji i vidimo kako se tu za upravu neke župe predlaže ono što je u mnogim našim župama postojalo, ali se izrodilo; naime: vijeće starješina obitelji kao savjetodavno tijelo, kao neki parlament, pa onda uže vijeće najuglednijih starijih katolika, kao neki senat, i napokon crkvinare, kao izvršnu vlast. Na taj bi način doista sva župa sudjelovala u upravi s crkvom i u crkvenom životu. — Možda će jednom i pojedine biskupije dobiti takva vijeća. A onda i naše konferencije kao savjetodavni biskupov organ — zar ne odražavaju demokratski duh Crkve? Samo ako dobiju ono značenje koje bi morale imati. Te su konferencije široki forum svećenika, naš parlament, u kojemu biskup može neposredno doznati sve potrebe i želje svećenika. Ovdje bi mogli padati prijedlozi i planovi za unapređenje vjere i morala, za obnovu biskupije, te za našu međusobnu bratsku pomoć.

Biskupu također kanoni daju mogućnost da upotrebi i jedan drugi, niži savjet od najuglednijih svećenika, koji bi se po ugledu na naše konfencije mogao sastojati kao neki senat na svoje sastanke svake nedjelje, da se tu poslije zajedničke molitve rasprave najvažnija pitanja koja se odnose na život biskupije. Kad bi se sve to vršilo u duhu evanđeoske slobode, bratske ljubavi, međusobnog poštovanja i stvarne poslušnosti, za Crkvu bi od te demokracije bila zaista velika korist. A to su demokratske forme koje se nameću. Mnogo će još toga nadoći što sad ne možemo predvidjeti.

Završujem, da ne budem predug, s ovim tvrdnjama: Jedino ispravno stajalište nas kršćana danas kao i uvijek jest racionalni katolicizam.*** Tko previše popušta prirodi i njezinim vrednotama, bilo na kojemu polju, taj ponizuje nadnarav i tako ruši vjeru. Tko, s druge strane, prevše ponizuje narav i njezine vrednote, negirajući ih ili ih jednostavno omalovažavajući, taj također ruši temelje vjere, jer milost ne ruši nego usavršuje narav. Tko ruši narav tome će se ona prije ili poslije osvetiti.

Budimo, dakle, racionalni katolici, ukorijenjeni u razumu i Objavi Božjoj. Naša vjera neka bude prosvijetljena i životno tako jaka da može primiti sve ono dobro što joj se nudi izvana i to asimilirati, pretvoriti u svoje tkivo, meso i krv. Čuvajmo se revolucionarnog bunta, dolazio on zdesna ili slijeva. Budimo racionalni vjernici.

*** Kao što se može i iz samog članka zaključiti, izraz »nacionalni katolicizam« shvaćen je i upotrebljen u smislu tomističkog načela: fides quaerens intellectum — vjera koja traži da bude racionalna (ne: racionalistička!).